

TOELICHTING BIJ DE STAPPENPLANNEN

Inleiding

- De stappenplannen bieden een handleiding bij de gemeentekit en de maatregelenfiches. Het zijn werkdocumenten waarmee gemeenten aan de slag kunnen om via een aantal welomschreven stappen te komen tot beslissingen over de inrichting en het beheer van hun leefgebieden en koesterburen.
- De stappenplannen zijn geïnspireerd door de stappen die genomen worden bij de opmaak van een beheerplan. Dit heeft als voordeel dat een goed onderbouwde studie gevoerd wordt die resulteert in een doordachte langetermijnvisie.
- In deze toelichting vindt u:
 - o Een beschrijving van de te nemen stappen
 - o Deze stappen schematisch samengevat in de 'stappenplannen'
 - o Aan de hand van een hypothetisch voorbeeld wordt de toepassing van deze stappenplannen geduid.

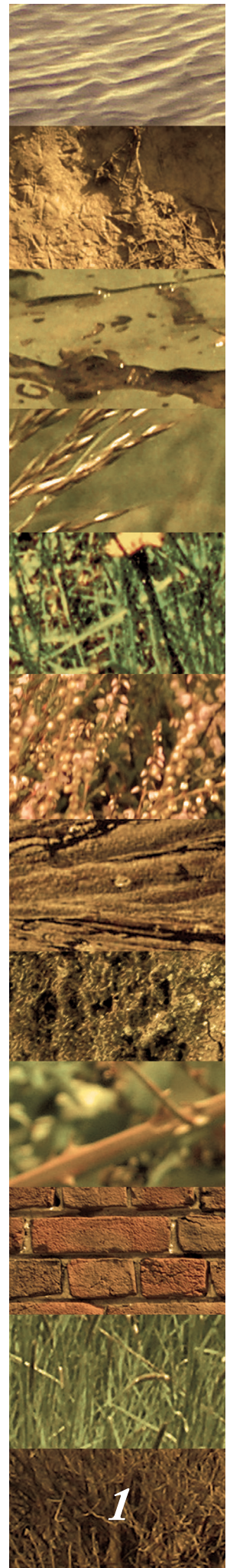
Hoe de stappenplannen gebruiken? Beschrijving van de te nemen stappen

Er zijn twee stappenplannen beschikbaar: een stappenplan omvormingmaatregelen en een stappenplan beheermaatregelen. Het stappenplan omvormingmaatregelen is van toepassing bij het inrichten of optimaliseren van een gebied zodat leefgebied geboden kan worden aan een koesterbuur. Het gaat over het initieel beheer. Het stappenplan beheermaatregelen is relevant voor gebieden waar de koesterbuur al aanwezig is, maar waar de gemeente opteert om deze soort door de gepaste beheermaatregelen verder te faciliteren, te ondersteunen.

De stappenplannen beschrijven de stappen die de gemeente moet doorlopen: studie, doelstelling, randvoorwaarden, maatregelen en monitoring en beheerevaluatie. In onderstaande paragrafen worden deze stappen, die voor beide stappenplannen van toepassing zijn, beschreven.

Stap 1. Studie

- De stap 'studie' dient om de huidige situatie in kaart te brengen, een zicht te krijgen op het voorkomen en de toestand van de koesterburen en de leefgebieden en de uitgangspunten duidelijk te stellen. Dit geeft een eerste inzicht in de mogelijkheden.
- Het is een fase van kennisverwerving. De te bestuderen elementen zijn vrij ruim: zowel abiotiek (bodem, grondwater, oppervlaktewater, milieucondities, enz.), biotiek (voorkomende soorten, aanwezigheid van de koesterbuur en andere interessante soorten, wisselwerkingen en interacties tussen soorten, enz.), gebruik (exploitatie van het gebied, recreatie, eigenaars en betrokkenen, enz.), en landschapselementen.
- Voor een overzicht van te bestuderen elementen en basisinformatie die hiervoor beschikbaar is, verwijzen we naar diverse literatuurwerken zoals 'Vademecum beheerplanning. Harmonisch Park- en Groenbeheer' van het Agentschap voor Natuur en Bos, 'Natuurbeheer' van Hermy et al.
- In de gemeentefiche wordt al belangrijke input gegeven door de beschrijving van de leefgebieden in de gemeente, de koesterburen van de gemeente en welke de landschappelijke opbouw is. De figuur met de actiegebieden geeft een richtlijn voor zones waar acties voor de vermelde koesterburen gepland kunnen worden. De actiegebieden zijn opgesteld op basis van een theoretische analyse, maar moeten nog verder in overleg met expertenafgetoetst worden. In de soortenfiches en de leefgebiedenfiches zijn beschreven welke de kenmerken van het leefgebied en van de koesterbuur zijn.

Stap 2. Doelstelling

- Op basis van de bekomen inzichten uit de stap 'studie' worden de knelpunten gedefinieerd waaraan gewerkt moet worden en de opportuniteiten of kansen die zich aanbieden. Dit laat toe doelstellingen voor het gebied te formuleren. Met andere woorden: wat wil men bereiken? Hoe concreter de doelstellingen omschreven zijn, hoe makkelijker het nadien wordt om na te gaan of deze al dan niet bereikt werden.
- Een belangrijke opmerking hierbij is dat niet enkel met de koesterbuur rekening gehouden mag worden, maar ook met de overige interessante of doelsoorten in het gebied. Het kan namelijk gebeuren dat door het lichtjes wijzigen van een doelstelling een meerwaarde voor andere soorten ontstaat, of omgekeerd dat door een doelstelling op maat van de koesterbuur het gebied in belangrijke mate verslechtert voor andere soorten.
- Communicatie rond natuur in het algemeen en natuurbeheer- of ontwikkelingsmaatregelen en het actief betrekken van omwonenden of andere betrokkenen blijkt belangrijk voor het draagvlak voor natuur.
- Omdat het beschrijven van goede doelstellingen cruciaal is om tot een goed en werkbaar eindresultaat te komen, is dit bij uitstek de stap waarbij ondersteuning en advies door experts wenselijk is.

Stap 3. Randvoorwaarden

- Vaak zijn er verschillende pistes om een doelstelling te realiseren, maar zijn deze niet allemaal praktisch uitvoerbaar of mogelijk om diverse redenen. Daarom is het nodig om te kijken welke randvoorwaarden er zijn en in hoeverre deze beperkend zijn om een maatregel uit te voeren. Hierbij wordt de vraag gesteld hoe het zit met de financiële en technische haalbaarheid? Bestaan de geschikte machines? Kunnen deze tegen een haalbare kostprijs verworven worden? Kan de terreinplough hiermee werken? Is er een budget beschikbaar? Ook het juridische en beleidsmatige kader is bepalend. Gaat het vb. om een beschermd gebied (Habitatrichtlijngebied, Vogelrichtlijngebied, beschermd landschap, erfgoedlandschap,...), is er al een beheerplan van kracht,...? Met welke instanties moet er contact opgenomen worden?
- Op basis van deze randvoorwaarden kan het nodig zijn de doelstellingen bij te stellen (vb. het is financieel niet haalbaar om die doelstelling na te streven), of kan het nodig zijn bepaalde maatregelen op te nemen of net te schrappen (vb. een randvoorwaarde die volgt uit de bescherming als Habitatrichtlijngebied is dat een bepaalde soort in stand gehouden moet worden).

Stap 4. Maatregelen

- De beheer- en inrichtingsmaatregelen vormen de kern om de gestelde doelstellingen te realiseren. Het gaat met andere woorden over het praktische beheer, het werk.

Stap 5. Monitoring en beheerevaluatie

- Het uitgangspunt van de evaluatie is het nagaan of de maatregelen bijdragen tot het realiseren van de doelstelling en zonodig een bijsturing door te voeren. Hiertoe moet de monitoring op vaste tijdstippen met een vaste methodiek uitgevoerd worden.
- Er bestaan diverse studies en rapporten die monitoringsmethoden beschrijven om de resultaten van het beheer te evalueren. Hiervoor verwijzen we naar de soortenfiche, indicatorenmonitoring, naar de expertise van het INBO en naar de studies 'Hoe aandachtsoorten en grondwaterstanden opvolgen' van Van Olmen et al. (2000), 'Een hiërarchisch monitoringssysteem voor beheerevaluatie van natuureservaten in Vlaanderen' van Demeulenaere et al. (2002) en 'Handleiding hydrologische monitoring in natuurgebieden' van Van Daele (2003).

Toelichting bij de actiegebiedenkaart

- Bij elke gemeentefiche is een kaart met actiegebieden beschikbaar. Voor gemeenten die aan de slag willen om hun koesterburen te ondersteunen, is een dergelijke kaart een hulpmiddel. Daarom is een goede duiding van de betekenis van deze kaart op zijn plaats.
- Het is geen kant-en-klaar product. De actiegebiedenkaart is het resultaat van een theoretische analyse. Het is bijgevolg niet noodzakelijk een weerspiegeling van de realiteit 'op het terrein' en moet daarom als een indicatief instrument gebruikt worden. In onderstaande wordt beschreven hoe de actiegebiedenkaart tot stand gekomen is en hoe de gemeente deze kan gebruiken.

Wat omvat de actiegebiedenkaart?

- De Vlaams-Brabantse gemeenten hebben een selectie gemaakt van koesterburen die zij willen ondersteunen. De actiegebiedenkaart geeft een weergave van potentiële actiegebieden voor de in Vlaams-Brabant 10 meest weerhouden koesterburen.
- Als achtergrond toont deze kaart de hoofdleeftgebieden en de waterlopen in de provincie.

De meest weerhouden koesterburen zijn:

1. Huiszwaluw
2. Sleedoornpage
3. Boerenzwaluw*
4. Geelgors
5. IJsvogel
6. Eikelmuis
7. Kamsalamander
8. Steenuil
9. Watervleermuis
10. Veldleeuwerik
11. Gewone grootoorvleermuis

* Voor Boerenzwaluw werden geen actiegebieden voorgesteld omdat deze soort gebruik maakt van een erg ruim leefgebied dat potentieel quasi alle landelijke omgevingen omvat. Het actiegebied zou m.a.w. quasi de volledige gemeente kunnen omvatten, zeker in meer landelijke gemeenten. De, naast Boerenzwaluw, 10 meest weerhouden koesterburen, worden daarom gebruikt in deze analyse.

Hoe is de actiegebiedenkaart tot stand gekomen?

- Om potentiële actiegebieden af te bakenen, gaan we er vanuit dat de meest kansrijke situaties voor koesterburen zich voordoen waar deze soorten in geschikt leefgebied voorkomen. Bijgevolg is een eerste stap het nagegaan waar deze 10 meest weerhouden koesterburen voorkomen, en dit dan te toetsen aan het voorkomen van leefgebieden.

1. Waar komen de koesterburen voor?

- Hiertoe worden de recentst beschikbare verspreidingsgegevens voor de provincie Vlaams-Brabant geraadpleegd. In onderstaande tabel wordt weergegeven welke databanken hierbij gebruikt werden, uit welke periode deze gegevens stammen en hoe ze weergegeven werden.

Koesterbuur	Gebruikte databank	Inventarisatieperiode	Type gegevens
Huiszwaluw	Broedvogelatlas	2000-2003	UTM1
Sleedoornpage	Vlinderdatabank INBO	1998-2008	UTM1
Geelgors	Broedvogelatlas	2000-2003	UTM1
IJsvogel	Broedvogelatlas	2000-2003	UTM1
Eikelmuis	Zoogdierenwerkgroep	1987-2009	UTM1
Kamsalamander	HYLA databank	1986-2009	UTM5
Steenuil	Broedvogelatlas	2000-2003	UTM1
Waternleermuis	Zoogdierenwerkgroep	1987-2009	UTM1
Veldleeuwerik	Broedvogelatlas	2000-2003	UTM1
Gewone grootoorvleermuis	Zoogdierenwerkgroep	1987-2009	UTM1

- Deze basisgegevens zijn op UTM-niveau. Het UTM-rooster deelt het landschap op in een mozaïek van vierkanten. De locatie waar een diersoort gezien werd, wordt hierbij weergegeven als het UTM hok waarin die locatie ligt. UTM 1 hokken zijn ruimtes van 1 op 1 km; UTM 5 van 5 op 5 km. De verspreidingsgegevens zijn dus geen exacte puntlocaties van waarneming, maar zijn ruimtes van 1 km² of 25 km² waarbinnen ergens een waarneming gedaan werd.

Een kanttekening hierbij is dat deze verspreidingsgegevens mogelijk niet steeds representatief zijn voor het actuele voorkomen van de soorten. De beschikbare gegevens zijn namelijk sterk afhankelijk van de inventarisatie-inspanning in een periode voor deze soort (mooie en gemakkelijk herkenbare soorten worden nu eenmaal vlotter geïnventariseerd dan moeilijke, onopvallende of weinig aansprekende soorten) of het aantal inventariseerders dat actief is in een bepaalde regio.

2. Komen de koesterburen voor in geschikt leefgebied?

- Voor elke soort wordt nagegaan in welk leefgebied dit voorkomt. Vaak maken soorten gebruik van meerdere leefgebieden. Zo gaan ze vb. voedsel zoeken in het ene leefgebied en zich voortplanten in een ander leefgebied. Vanuit pragmatische redenen, wordt iedere soort toegekend aan een hoofdleegebied en wordt enkel aan dit hoofdleegebied afgetoetst.

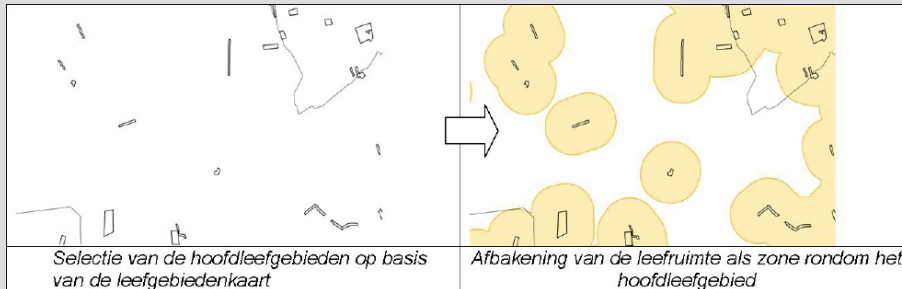
Uiteraard betekent het aftoetsen aan de hoofdleegebieden een vereenvoudiging van de werkelijkheid en moet bij het plannen van voor een soort ook rekening gehouden worden met de andere leefgebieden die deze soort gebruikt.

- De hoofdleegebieden werden afgeleid op basis van de bestaande Biologische Waarderingskaart (BWK). Hierbij werd de BWK-versie van januari 2007 gebruikt. Alle BWK-elementen die overeenkomen met verschillende graslanden, werden hierbij gegroepeerd tot het leefgebied 'grasland', idem voor alle elementen die overeenkomen met verschillende heiden, bossen, enz.

Ondertussen is reeds een nieuwe actualisatie van de BWK beschikbaar, namelijk versie 16/09/2010.

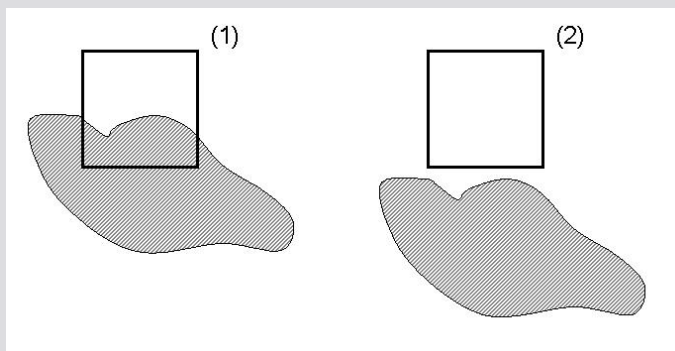

- De weerhouden koesterburen betreffen diersoorten die in meerdere of mindere mate mobiel zijn. Bijgevolg kunnen ze zich rondom hun hoofdleeftgebied voortbewegen. Hun leefruimte is bijgevolg het volledige gebied dat zich binnen de afstand waarover deze soort zich voortbeweegt, zijn actieradius, bevindt. Daarom wordt de leefruimte afgebakend als een afstand, een buffer rondom de geselecteerde hoofdleeftgebieden. Omdat het binnen deze opdracht niet mogelijk was voor elke soort een actieradius te bepalen, hebben we een grove aanname gemaakt over de actieradius en deze op 250 m geschat.

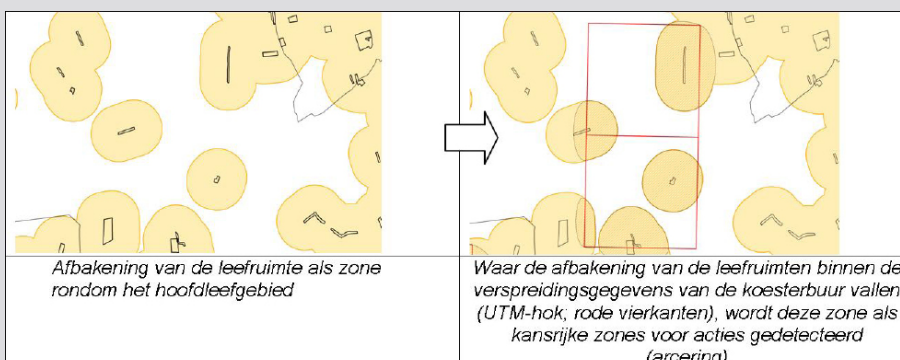

De actieradius varieert echter van soort tot soort. Er zijn soorten die grotere afstanden af kunnen leggen, en andere soorten die vooral korte afstanden afleggen. De aanname van actieradius is bijgevolg een vereenvoudiging van de werkelijkheid.

- Wanneer een overlap bestaat tussen de leefruimte van de koesterbuur en het hoofdleeftgebied, dan is dit een vrij kansrijke situatie om acties te ondernemen voor de soort. Bij dergelijke situaties wordt dan ook een actiegebied afgebakend.

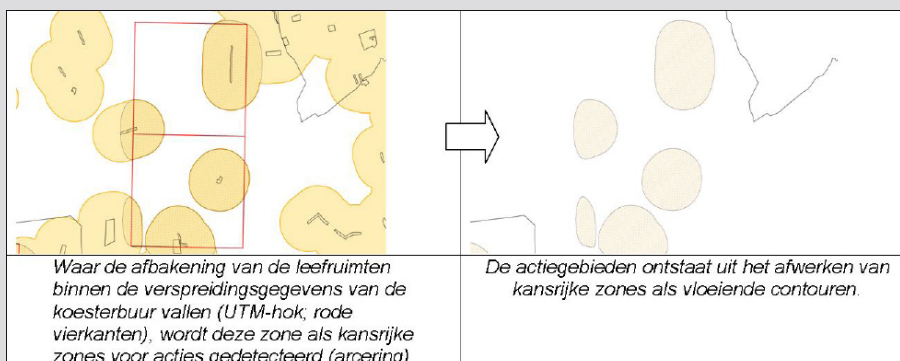

Bovenstaande illustreert de selectie van actiegebieden. Het hoofdleeftgebied is voorgesteld als de gearceerde vlek. In situatie (1) overlapt de leefruimte van de koesterbuur met zijn hoofdleeftgebied. In deze zone wordt daarom een actiegebied afgebakend. In situatie (2) is dit niet het geval.

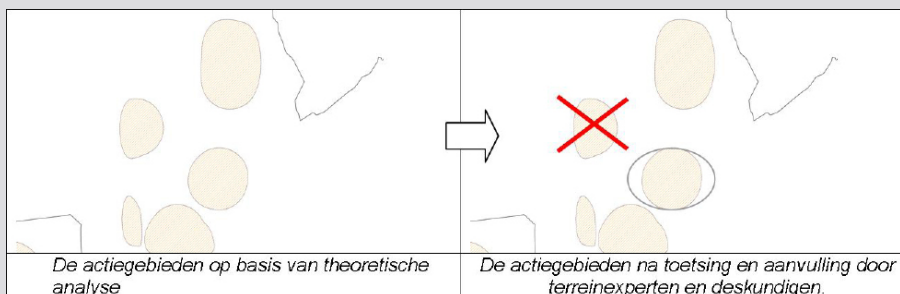
3. Afbakenen en controleren van actiegebieden

- Op basis van een digitale analyse worden de actiegebieden getekend als vloeiende contouren rondom de kansrijke locaties. Voor koesterburen waarvan het hoofdleeftgebied waterlopen betreft, worden de actiegebieden aangepast zodat ze de vallei of een relevant deel ervan omvatten.

- Aangezien de methodiek een theoretische analyse betreft, met een aantal aannames en 'kanttekeningen' moet de afbakening van de actiegebieden afgetoetst worden door terreindeskundigen.

De opmaak van de actiegebiedenkaart werd begeleid door een stuurgroep waarin onder meer de Vlaams-Brabantse Regionale Landschappen vertegenwoordigd zijn. Deze stuurgroep werd gevraagd om de actiegebiedenkaarten af te toetsen met hun lokale experts en terreindeskundigen. Voor de gemeenten binnen het Regionaal Landschap Dijleland werden de actiegebieden voor Huiszwaluw, Eikelmuis en Kamsalamander nagekeken. In de gemeente Londerzeel werd dit gedaan voor Steenuil, Huiszwaluw en Veldleeuwerik. De actiegebieden voor Huiszwaluw, Sleedoornpage, Geelgors, IJsvogel Eikelmuis, Steenuil, Veldleeuwerik in de gemeenten Bertem, Herent, Tervuren, Kampenhout, Kortenberg, Bierbeek, Oud-Heverlee en Overijse werden eveneens door terreinexperts nagekeken en aangevuld.

Hoe kan de gemeente deze actiegebiedenkaart gebruiken?

- Zoals hoger gesteld, zijn de actiekaarten indicatief. Vooral de gemeente ermee aan de slag kan, is een controle door terreinkenners en experts een noodzakelijke aanvulling.